

La propaganda política en la Guerra

Ramon Arnabat (Universitat Rovira i Virgili)

Presentació

Al llarg del segle XIX la literatura popular i la propaganda política van anar íntimament lligades, ja que la lluita ideològica entre partidaris de l'Antic Règim i partidaris del liberalisme es va realitzar en bona part mitjançant la literatura popular, un mitjà força adequat per a difondre els missatges polítics entre una població majoritàriament analfabeta i poc interessada per les divagacions teòrico-polítiques d'un i altre bàndol. L'objectiu d'aquesta literatura popular era fer arribar de forma senzilla i entenedora a la majoria de la població els grans principis polítics dels bàndols enfrontats, i per a aconseguir-ho s'utilitzaven sistemes literaris que ja havien donat provada eficàcia en la divulgació d'aspectes religiosos, com els Catecismes, les Converses, i els Diàlegs. El seu baix preu, el reduït nombre de fulls, l'accessibilitat i l'adaptabilitat a l'espai i el temps, són factors que contribuïren poderosament a la seva divulgació.

Per aconseguir difondre les diverses idees polítiques s'utilitzaran tot tipus de canals: orals, escrits, visuals, simbòlics, emocionals, etc., Cal distingir, però, entre aquells mitjans de difusió dirigits al conjunt de la població: manifestos, fulls volants, pasquins, proclames, fullets, obres de teatre, sermons, cançons, romanços, poesies, etc.; i aquells altres dirigits a la població culta: periòdics, impresos, llibres; entremig d'uns i altres: la literatura de canya i cordill, la literatura popular, que podia ser un romanço, una cançó, un relat curt o bé un col·loqui, un diàleg, o una conversa. Si tenim en compte que a començaments del segle XIX només una quarta part de la població catalana sabia llegir, i això encara amb moltes divergències socials, geogràfiques i de gènere, no hi ha dubte de l'important paper difusor d'idees polítiques i ideològiques desenvolupat pel teatre i altres formes de comunicació verbal i visual, com ara les estampes, religioses o polítiques, els monuments, les decoracions de façanes o de places, les festes i les celebracions. La propaganda política escrita, per molt senzilla que fos, no podia arribar de primera mà a tothom, de manera que, sovint, es dirigia més als sectors socials que feien d'intermediaris entre els dirigents i el poble, que no pas al mateix poble, és a dir als intermediaris culturals (el barber, el mestre, l'hisendat, el rector, ...).¹ Tot i que no podem oblidar que una determinada redacció facilitava la seva lectura i posterior divulgació, ni les possibilitats de la lectura col·lectiva com a eina difusora.

Però, si el mitjà de comunicació era important, tant o més ho era la utilització d'un codi o llenguatge que afavorís la recepció del missatge per part del receptor, és a dir, que el missatge fos significatiu per al receptor i l'interioritzés de manera que restés incorporat al seu substrat cultural. Ara, quant parlem de codi o llenguatge no ens referim només a la llengua vehicular, sovint el català,² sinó al tipus de retòrica utilitzada per fer

¹ Sobre aquesta qüestió vegeu DDAA, *Les intermédiaires culturelles*, Provence, 1980, i Lluís ROURA, «Poders i mentalitats: anotacions entorn de la intermediació cultural, a la Catalunya del segle XVIII», dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol.2, Barcelona, 1984.

² Vegeu-ne dues visions diferents a Pere ANGUERA, *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Barcelona, 1997; i Josep Lluís MARFANY, *La llengua maltractada. El castellà i el català a Catalunya del segle XVI al segle XIX*, Barcelona, 2001.

entenedor el missatge emès. En la literatura popular de caire polític trobarem veritables esforços per utilitzar aquells mitjans i aquells codis que afavoreixin l'arrelament del debat polític-ideològic entre la població.

Aquests tipus de literatura començarà a prendre volada a partir de la reacció davant la Revolució Francesa, i concretament durant la Guerra Gran (1793-1794).³ Però, serà precisament a partir del gran debat ideològic polític i de la mobilització popular que comportarà la Guerra del Francès quan aquesta literatura popular s'utilitzarà massivament per a la difusió de les idees polítiques.

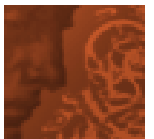
La Guerra del Francès

Aquests sis anys trasbalsaren de dalt a baix el país a nivell polític, econòmic, social i ideològic. Res tornaria a ser igual després de la guerra: l'estructura econòmica i els mecanismes senyorialis d'extracció de l'excedent pagès quedaren força malmesos; les institucions polítiques i l'exèrcit es mostraren incapaços d'afrontar la situació i aparegueren fórmules alternatives (juntas, guerrilles, etc.) que facilitaven la participació del poble en la vida pública; les estructures estamentals trontollaren i la mobilitat social s'estengué a redós de la guerra; i a nivell ideològic es difongueren amb força les noves idees liberals arreu del país.⁴ Durant aquests anys l'anomenada literatura de canya i cordill de caràcter polític serà monopolitzada, quasi exclusivament, pels sectors més reaccionaris encapçalats pel clergat.⁵ En canvi, durant el Trienni Liberal (1820-1823) hi

³ Vegeu Max CAHNER, *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849). De la reacció contra la França revolucionària a la col·laboració amb la Grande Armée*, Barcelona, 1998; Lluís ROURA, «La sociedad catalana y la guerra entre España y la Convención: ¿una lucha contra la revolución?», dins *Trienio. Ilustración y Liberalismo*, núm.13 (1989), ps.57-68; i «Le Contre-Révolution en Espagne et la lutte contre la France, 1793-1795, et 1808-1814», dins J-C. MARTIN (dir), *La Contre-Révolution en Europe XVIIIe-XIXe siècles*, Rennes, 2001; Jean-René AYMES, «La Guerra Gran como precunfiguración de la Guerra del Francés (1808-1814)», Lucienne DOMERGUE, «Propaganda y contrapropaganda en España durante la Revolución Francesa (1789-1795)», i Lluís ROURA, «Cataluña y la Francia de la Revolución», tots tres dins J. R. AYMES (ed.), *España y la Revolución Francesa*, Barcelona, 1989; i Jean-René AYMES, «La opinión pública catalana durante la guerra contra la Convención (1793-1795)», i Josep MONTIEL, «Contagio revolucionario y reacción. Catalunya 1789-1793», tots dos dins DDAA, *El Jacobinisme. Reacció i revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*, Barcelona, 1990.

⁴ Per la Guerra del Francès a Catalunya vegeu l'excel·lent síntesi de Josep FONTANA, *La fi de l'Antic règim i la industrialització, 1787-1868*, Barcelona, 1988, ps.145-181; i els treballs d'Antoni MOLINER, *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*, Barcelona, 1989, i *Catalunya contra Napoleó: la guerra del Francès (1808-1814)*, Lleida, 2008; Maties RAMISA, *Els catalans i el domini napoleònic*, Barcelona, 1995; Joan MERCADER, *Catalunya i l'imperi napoleònic*, Barcelona, 1974; i Lluís ROURA: «Impacte econòmic i social del període revolucionari i napoleònic a Espanya i al Principat. Esbós d'un balanç», dins DDAA, *La Revolució Francesa i el procés revolucionari a Catalunya i al País Valencià*, Girona, 1990; i DDAA, *Ocupació i Resistència a la guerra del Francès, 1808-1814*, Barcelona, 2008..

⁵ Vegeu Joaquim MOLAS, *Poesia neoclàssica i pre-romàntica*, Barcelona, 1968, ps.9-10; i Joaquim MARCO, *Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX*, Madrid, 1977, vol.II, ps.501-521, i «Reacción frente al francés en la literatura popular en España», dins Josep FONTANA i altres, *La invasión napoleónica. Economía, Cultura i Societat*, Bellaterra, 1981. Vegeu també Julio CARO BAROJA, *Ensayo sobre la literatura de cordel*, Madrid, 1969, ps.288-304; Jean René AYMES, *La guerra de la Independencia en España (1808-1814)*, Madrid, 1986, ps.64-76, i Josep FONTANA, «Guerra del Francès, Guerra de la Independència, Guerra napoleònica. Qüestió de noms o de conceptes?», dins *L'Avenç*, núm.113 (1988), ps.22-25; i Emilio de DIEGO, «La Guerra de la Independència: la propaganda como motor de la resistencia», i Antoni SÀNCHEZ, «Propaganda i resistència a Lleida durant la Guerra del Francès», tots dos dins DDAA, *Ocupació i Resistència....*, ps.131-161 i 279-290. Vegeu també Antoni MOLINER (ed.), *La guerra de la Independencia en España (1808-1814)*, Madrid, Nbla Ediciones, 2008, especialment el capítol 7 «La verdad construida: la propaganda en la guerra de la Independencia», Vegeu

haurà més equilibri polític en aquest tipus de literatura, tot i que el clergat continuarà monopolitzant la de caràcter absolutista (Magí Ferrer i Tomàs Bou en són dos exemples clars).⁶

Entre els sistemes emprats durant la Guerra del Francès per facilitar la difusió dels missatges polítics cal destacar els *Catecismes*, els *Diàlegs*, les *Converses* i els *Col·loquis*, que estructuraven el discurs en forma de preguntes i respostes. Així trobem sovint que un dels dos personatges feia el paper d'inculte, incrèdul, despistat, etc. i anava formulant un seguit de preguntes al seu interlocutor; mentre que l'altre, el que sabia de què anava l'assumpte del qual es tractava, responia a les preguntes, tot aclarint i ampliant la informació de l'ignorant. Les preguntes acostumen a reflectir les preocupacions o dubtes del carrer, i les respostes són, sovint, petites parts del discurs polític redactades de forma entenedora i senzilla, tot seguint exemples de la vida quotidiana per a fer més fàcil l'assumpció del missatge per part dels possibles lectors de l'imprès.⁷ A més dels *Catecismes*, els *Diàlegs*, les *Converses* i els *Col·loquis*, durant la Guerra del Francès també proliferaren les *Cançons* i els *Romanços*,⁸ els *Avisos*,⁹ els

l'exhaustiu recull fet per Max CAHNER, *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849). La Guerra del Francès*, 2 vols., Barcelona, 2002; i Àlvar MADUPELL (ed.), *Josep Baborés i Homs: La Guerra del Francès a Gualba (història de la guerra de 1808 a 1814): poema d'aversion i lluita contra Napoleó, una quinzena d'anys anteriors a la Renaixença*, Lleida, 2003.

⁶ Vegeu Ramon ARNABAT, «Liberals i reialistes en la literatura de canya i cordill durant el Trienni Liberal (1820-1823)», dins Josep M. SOLÉ SABATÉ (dir), *Literatura, Cultura i Carlisme*, Barcelona, 1995, i «Propaganda política i lluita ideològica durant el Trienni Liberal a Catalunya (1820-1823)», dins *Recerques*, núm.34 (1996), ps.7-28; i Lluís ROURA, «Ejército y Constitución a partir de los Diálogos, Conversaciones y Coloquios en los orígenes del Constitucionalismo español», dins Alberto GIL NOVALES (ed.), *Homenaje al General Rafael del Riego*, Madrid, 1988.

⁷ Vegeu alguns exemples. De caire liberal: *CATECISMO político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras por D.[on] J.[osé] C.[aro Sureda]*, Cadis, Impremta de Lema, 1812, 104 ps., reedicions a Barcelona, Impremta Piferrer, 1812, i a Vilanova l'any 1813, i diverses reedicions l'any 1820: Barcelona, Girona i Manresa [exemplars a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) i a la Biblioteca de Catalunya - Fullets Bonsoms (BC-FB), núm.1.633 i 4.823]; i *CATECISME polítich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventajas que-ls proporciona la constitució política de la monarquia espanyola y las obligaciones que-ls imposa. Arreglat per lo P.[are]. A.[lbert] P.[ujol] A.*, Barcelona, Impremta de Garriga i Auguasvivas, 1820, 104 pàg. [exemplars a l'AHCB i BC-FB, núm.6.467]. I de caire absolutista *INSTRUCCIÓN popular en forma de catecismo sobre la present guerra contra Napoleó Bona (mala) parte, que traduida al idioma català, la dedica Al general Armament de aquest Principat un afectat Eclisàstich compatrici*, imprès a l'impremta Reial de Sevilla, i reimprès a Vilafranca a l'impremta de Francisco Vilalta, [1812], [un exemplar a l'Arxiu Bibliogràfic Pere Regull del Museu de Vilafranca (ABPR-MV)]. Vegeu també *DIALOGO de preguntas y respuestas sobre la consulta tenida entre un R. Párroco y sus legítimo superior*, 1811, sd., [un exemplar a la BC-FB, núm.1.557]; i [Domènec de CODINA], *CONVERSEES tingudes entre dos honrats pagesos catalans anomenats lo u Jaume y lo altre Anton sobre los punts més importants de la actual defensa de Catalunya*, Manresa, Impremta de Ignasi Abadal, 1812, 55 ps. [un exemplar a l'AHCB]. Vegeu Àlvar MADUPELL, *El "Catecismo en vers" (1819)*, Barcelona, 1976, amb una àmplia bibliografia de Catecismes publicats als Països Catalans entre 1801 i 1833.

⁸ Vegeu per exemple *PRIMER cantich català contra los francesos de 1808* i [Valentí TORRES], *Cansó Patriòtica de la Guerra de la Independència [1808]* [Fons Gómez Imaz de la Biblioteca Nacional de Madrid]; *CANÇÓ nova de la policia de Barcelona*, Barcelona, 1810; i *RELIGIÓN, Patria, Fernando. Marica anti-liberal. Canción Patriòtica del Verdadero español constante e invariable en detestar la impiedad*, Madrid, Impremta de López y hermanos, 1814, 4 ps., reimprés a Vitòria, impremta de Baltasar Manteli, 1814 [un exemplar a l'Arxiu del Museu Zumalacarrégui, Fons Ayala (AMZ-FA)]. Vegeu Ana Mª FREIRE, *Poesía popular durante la guerra de la Independencia española*, València/Londres, 1993.

⁹ *AVISO al Público y dos palabritas a las Cortes, Tarragona, Impremta de Miquel i Joaquim Puigrubí, sd. [1812?]*, i *AVISO a los Españoles. Especialmente a los Catalanos para evitar la mayor guerra que les*

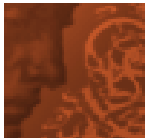
°Discursos,¹⁰ els Sermons¹¹, i les *Instruccions*. Tot plegat sense deixar de banda els elements gràfics o visuals: els dibuixos, els gravats i les caricatures, entre els quals destaquen les obres de Goya: *Caprichos y desastres de la guerra*.¹² Tampoc podem oblidar la música, el suport acústic.¹³

Aquests documents s'imprimien a Lleida, Vic, Manresa, Tarragona, Reus, Vilanova, Vilafranca i Berga, i se'n feien córrer centenars i milers d'exemplars arreu del país.

La Instrucció popular

La Instrucció popular en forma de catecisme sobre la present guerra contra Napoleó Bona (mala) parte és una bona mostra d'aquest tipus de literatura popular política. El traductor i difusor, un eclesiàstic, era conscient que a Catalunya qualsevol divulgació de les idees polítiques passava per la utilització de la llengua del país, tal i com remarcava a les pàgines introductòries: «*Lo llenguatge de la Pàtria (o idioma natiu) es llengutje estimat, llenguatje afable, y molt amable.*»¹⁴ A la mateixa introducció assenyalava que la raó que l'havia portat a realitzar la traducció i posterior difusió d'aquest imprès era instruir al poble, perquè d'aquesta manera esdevindria més conscient i prendria posició davant la crisi que patia el país, alhora que disminuiria el nombre d'*afrancesats*.¹⁵ El clergue-traductor tenia molt clar que la tasca del sacerdot era il·lustrar el poble, i això era el que pretenia amb la traducció i difusió d'aquesta mena de catecisme:

«La experiència nos ha fet veurer que un dels més eficassos medis per llibertar a la Pàtria dels nostre més que cruels enemichs és la illustració dels que generosament ofereixen per ella los seus béns, la sua comoditat, la llibertat personal, y la sua mateixa vida. [...] Aquest és lo gran motiu de que avuy en dia sian traydors molts, que, millor instruïts, no ho serian, y de que lo Tirà Napoleón Bonaparte hagi encontrat Agents de sa perfídia en una noble y piadosa Nació la qual prefereix a tot la sua Religió, y ama de veras al seu Rey, y a la sua Pàtria.»¹⁶

Segons el seu traductor, la *Instrucció popular* havia de servir tant de guia de consulta per als dirigents i propagadors del moviment patriòtic, com per a difondre entre la massa de la població el seu missatge: la necessitat de lluitar contra l'exèrcit francès:

ha hecho y puede hacerles la Francia, Tarragona, Impremta de Maria Canals, s.d. [1808?] [exemplars a l'Hemeroteca Municipal de Tarragona (HMT)].

¹⁰ *DISCURSO de un zeloso patriota*, Tarragona, Impremta d'Agustí Roca, sd. [1808-1812?] [un exemplar a l'HMT].

¹¹ Jaume VADA, *Sermó per animar la gent contra el francesos*, Mataró, 1808 [publicat per Josep POCH, *Las Escuelas Pías de Mataró*, Mataró, 1963, ps.101-109]. Josep ROBRENYO, *Sermó sobre les modes i les costums* [Sermó en vers], Barcelona, 1810.

¹² Antoni MOLINER (ed.), *La guerra de la Independència en España (1808-1814)*, Madrid, Nbla Ediciones, 2008, especialment el capítol 8 «Iconografía española y extranjera».

¹³ Juan GELLA ITURRIAGA, «Cancionero de la Guerra de la Independencia», dins *Estudios de la Guerra de la Independencia*, Saragossa, 1965; Ramon FERNÁNDEZ DE LA TORRE, *Notas al programa y Estudio sobre la Música de la Guerra de la Independencia*, Madrid, 1996; Emilio De DIEGO, «La Guerra de la Independencia ...», ps.147-161; i Glòria BALLÚS, «Viva el Mejor General, un exemple musical de la Guerra del Francès conservat a l'Arxiu de la seu de Manresa», dins DDAA, *Ocupació i Resistència...*, ps.175-188.

¹⁴ *INSTRUCCIÓ popular...*, pàg.1.

¹⁵ Sobre els afrancesats a Catalunya vegeu Enric RIERA, *Els afrancesats a Catalunya*, Barcelona, 1994.

¹⁶ *INSTRUCCIÓ popular...*, ps.5-6.

«ab la que la generosa Catalunya tindrà en lo presente llans una guia certa y segura de part dels dignes exemplars Ministres del Santuari (tant profanat avuy en dia de nostres enemichs), a la qual direcció espiritual en la guerra y en pau confia la Santa Iglesia; y, en defecte de aquestos mestres sabis, podrà qualsevol Català fiel instruirse per si mateix llegint, u oint la present Instrucció en pròpia llengua o natiu idioma de Pàtria, que li ofereix aquest verdader compatrici.»¹⁷

En aquest treball estudiem com s'utilitza la literatura popular per tal de difondre la propaganda política i la resistència contra el francès, que tot sovint ens remeten a les dues grans opcions polítiques de la primera meitat del segle XIX: liberals i absolutistes, el canvi o la continuïtat o, el que és el mateix, a favor o en contra de la Constitució de 1812.¹⁸ A partir d'aquests impresos, a meitat de camí de la propaganda política i la literatura popular, hem intentat aproximar-nos a la Guerra del Francès, i sobretot a alguns aspectes referits a la gran complexitat que s'amaga sota una aparent unanimitat de la societat catalana en front dels francesos. A la Guerra del Francès: uns lluitaren i altres s'amagaren, uns pagaren i altres s'escapoliren de fer-ho, uns defensaren la Religió i uns altres la Constitució, uns s'incorporaren a l'exèrcit i uns altres desertaren del mateix, finalment, uns foren protagonistes de la guerra i uns altres en foren víctimes.

La necessitat de lluitar contra els francesos

Des dels començaments de l'ocupació francesa hi va haver una literatura popular que intentava alertar dels perills de l'entrada de l'exèrcit francès i que sovint prenia la forma d'*Avisos*. En un d'aquests documents, *Aviso a los Españoles*, imprès a Tarragona s'advertia als catalans sobre els problemes de:

«ver introducidos en su feliz Reyno a unos hombres sanguinarios, exterminadores de su especie, que con la máscara de alianza han disimulado su ferocidad para reproducir con ventaja los abominables excesos de los tiempos bárbaros sin contenerles la inocencia, la virtud, la ancianidad, el pudor y quanto se ha respetado hasta aquí en todos los siglos de más sagrado.»¹⁹

30

També les cançons seran utilitzades per cridar a lluitar contra els francesos, així a *PRIMER cantich català contra los francesos de 1808* és diu:

«Amats catalans teniu
de anar contra els Francesos
que des de que ells han entrat
tot lo comers se ha parat
ab cosa de tres mesos.»

Mentre que a la *Cansó patriòtica de la Guerra de la Independència* (1808), la tornada diu:

«Correu ab tot ardor
correu fills de la Pàtria

¹⁷ *INSTRUCCIÓ popular...*, pàg.11.

¹⁸ Vam començar a tractar aquest tema a Ramon ARNABAT, «Literatura popular i propaganda política durant la guerra del Francès al Penedès», dins *Miscel·lània Penedesenca*, vol.XXII (1995), ps.201-212. Vegeu també R. FERNÁNDEZ: «Los conflictos ideológicos en la guerra de la Independencia», dins Josep FONTANA i altres, *La invasió napoleònica...*

¹⁹ *AVISO a los Españoles...*, pàg.1.

contra el francès traïdor.»

Però l'ocupació francesa, a més d'un problema material: assassinats, robatoris, saqueigs, etc., era presentada, sobretot com un problema moral, com una amenaça a les formes de vida, a la cultura i a les tradicions del poble. Així, Napoleó era presentat com una mena de Lluçifer i com el pitjor de tots els tirans de la història de humanitat, com mostra aquest diàleg de la *Instrucció popular*:

«- Qui és Napoleón Bonaparte?

- Als ulls del món se presenta com Emperador dels Francesos, més als ulls de la Fé no és sinó un azot de Déu per castich de molts Reys, y Regnes.

- Molts deuen ser els ressorts de aquest seu plan, o projecte destructor de la Europa?

- Basta per això la soltura, llibertat sense ningun límit, que ha donat a la ridícula ambició de avassallar a tot lo món, y de fer Reys y Prínceps als seus parents; y la nècia persuasió de que és obra sua la execució de aquests designis.

- Y per quins medis prossegueix y avansa lo seu plan?

- Autorisant ab las suas trampas lo robo, lo pillatge, la impietat, y lo desenfré de costums y passions, portant la guerra a altres Regnes, y no fent-la may a seu costat.»²⁰

Per la seva banda, França era qualificada de «*taller universal de todas las modas*», des del qual es qüestionava la fe i les tradicions dels pobles religiosos com l'espanyol:

«desde allí se han propagado por los territorios confinantes en especial por el nuestro, a cuya introducción a más de arrebatarnos el oro y plata, han seguido un entorpecimiento casi general en las artes e industria, mucho trastorno de la moral pública, no poca afeminación, cierto libertinage muy ageno no tanto de la gravedad, modestia y probidad española, como de la doctilidad cristiana, y cierta propensión a celebrar sin examen quando se nos encaxe de la Francia.»²¹

L'autor del *Aviso a los Españoles*, pretenia, a més, de justificar històricament que els francesos sempre havien estat un poble odiat per la resta de pobles per la seva poca noblesa. I acaba amb una crida als catalans, per ser els que més a prop estaven dels francesos, i per tant més exposats a la seva influència:

«acordaros de las lisongeras glorias de vuestros magnánimos mayores, y de ningún modo permitáis se borren, ni empañen con el pestilente huelgo y trato de vuestros vecinos fementidos. [...]. Por fin Catalanes reflexionad que sois Católicos, y que guardáis con mucho escrúpulo vuestra palabra; y que vosotros mismos os quexais que los franceses son...y hacen gala de no cumplirla.»²²

Un cop assenyalada la maldat de l'enemic calia cercar justificacions per a la lluita, i aquestes abastaran, com veurem, un ampli ventall d'aspectes: religiosos, polítics, socials, nacionals, etc.:

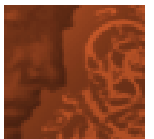
«- Voldria saber algunas de las causas especiales que justifican la resistència que fa la España als exèrcits francesos.

- Todas las lleys divinas y humanas autorizan als pobles y a las personas particulars perquè resistesquian ab la forza als lladres y als invasors de la sua seguritat.

²⁰ *INSTRUCCIÓN popular...*, pàg.14.

²¹ *AVISO a los Españoles...*, ps.5 i 6.

²² *AVISO a los Españoles...*, pàg.22.

- Hi ha encara alguna altre rahó?
- Lo dret quey tenim de recobrar a nostre Rey perfidament robat, de conservar la nostra religió santa, de mil maneras ultrajada, y de mantener al decoro de nostra patria invadida y atropellada ab la major villania.»²³

A la *Instrucció popular* també es cridava a la lluita contra l'invasor francès, tot remarcant-ne els aspectes religiosos:

«Contra dels més cruels y ferotges enemichs nostres, de nostre Rey, y de nostre Déu; y dels degenerats patricis infames y vilíssims partidaris del major lladre de la Europa, destructor de nostre amable Pahís y religiosos costums y opresor de la humanitat ... Napoleó malalparte, las veus de tots nosaltres reunits en un mateix esperit español, veus de Pàtria, han de ser espantosas en las actuals molt críticas circumstàncias de la més estravagant y afligent guerra, que en extrem nos apura a tots. [...] Ànimo pues Catalans: Religió y Justícia. Ells confian en la seu forza; més nosaltres pelem en nom de nostre Déu tot poderós, implorant degudament, ço és: ab cor contrit y humiliat, la sua forta protecció; perquè és lo nostre unich verdader San Déu y supremo Sr. de tots los Exèrcits y de todas las victòrias. »²⁴

La necessitat d'un poder central

Davant la caiguda del sistema polític de l'Antic règim i la participació activa del poble en l'agitació social i política, les Juntes corregimentals i la Junta de Catalunya intentaren controlar el procés polític i dirigir la lluita, per tal que no es sobrepassés el triangle que delimitaven: l'obediència a l'autoritat, la defensa de la propietat, i el manteniment del centralisme. En aquesta direcció calia jerarquitzar les Juntes de resistència i posar les Juntes locals sota el control de les corregimentals, aquestes sota la provincial i les provincials sota la Central.²⁵ Per això, en molts d'aquest impresos, com en el *Discurso de un zeloso patriota*, s'exalta la necessària col·laboració del poble amb les autoritats, «*con todos nuestros esfuerzos*», ja que «*al mismo tiempo que el hombre estipuló la inviolabilidad de sus bienes y de su persona, se vio en la precisión de ceder una porción de sus preciosos derechos a favor del Xefe escogido para hacer respetar aquellos de sus conciudadanos, y para defenderse contra las tentativas del enemigo exterior.*»²⁶ Una crida que se sustentava en les teories de la Il·lustració, més concretament en les del contracte social de Jean-Jacques Rousseau.

Per a l'autor del *Discurso* la participació del poble en les tasques polítiques i militars era sinònim de descoordinació, entrebancs i desordre: «*Observo de mucho tiempo a esta parte. Que todo el mundo, hasta el bello sexo mismo, se mete a dirigir exércitos y dar ataques; se mezcla en las provisiones, en las recaudaciones de rentas; y aun en la administración de justicia.*»²⁷ Però, darrera aquesta crítica, hi trobem la por de determinades classes benestants davant la creixent participació del poble i, sobretot, de la seva marginació social davant la mena de protesta social que hi ha al darrera d'aquesta mobilització popular provocada per l'esfondrament del sistema polític de l'Antic règim: «*unos declaman contra el mezquino lujo del día, y quieren cese hasta el*

²³ *INSTRUCCIÓN popular...*, ps.21-23.

²⁴ *INSTRUCCIÓN popular...*, ps.3-4.

²⁵ Vegeu Antoni MOLINER, *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*, Lleida, 1997, ps.33-89, i *La Catalunya resistent...*; Maties RAMISA, *La Guerra del Francès al corregiment de Vic, 1808-1814*, Vic, 1993.

²⁶ *DISCURSO de un zeloso patriota*, ps.2-3.

²⁷ *DISCURSO de un zeloso patriota*, pàg.5.

de los militares. [...] Otros levantan la voz contra la relajación de las costumbres, y se detienen solo en la parte de aquellas que menos daño causan al público.»²⁸

En un altre imprès, les *Converses tingudes entre dos honrats pagesos catalans*, és mostren dos punts de vista respecte d'aquesta qüestió, i que em sembla que reflecteixen prou bé les opinions principals respecte del paper de les Junes. A les *Converses* es fa un repàs de la situació de Catalunya des de dos punts de vista: l'institucional i moderat representat per en Jaume (vocal de la Junta Corregimental), i el popular i radical representat per l'Anton, pagès del poble. El moderat Jaume critica que a les Junes Corregimentals hi participi tothom: «*lo Sastre que fasi vestits, lo Sabaté sabates, lo Pagès que treballi la terra, dónna l'art a quil ha, y per les Juntas que s'anomenin los que saben que cosa es governà pobles, y als qui son entesos, que això és lo modo de que vaigin be les coses, perquè no baste tení bona intenció si un ni se sab explicà.»²⁹* Mentre l'Anton li replica que ha estat gràcies a la participació del poble que s'ha pogut fer front a l'ocupació francesa:

«Los Sastres, los Sabatés, los Pagesos y altres semblans sens haver manat pobles, y sens ser entesos, son los qui nos han salvat. ¡Quins sabis y entesos del món podien fer lo que aquestos han fet! Ells declararen la guerra als gavatgs, sens tenir soldats ni diners, sens tenir govern, y digamo així sens ordre ni concert, a fe que guerra a estat y guerra serà, y vejam si ningun Rey la farà més ferma, y sils gavatgs sen poden burlà.»³⁰

La diversitat d'opinions respecte a diversos temes s'anirà reproduint al llarg de les *Converses*, tal i com anirem veient més endavant.

La necessitat d'un exèrcit

De la mateixa manera, segons la propaganda més oficial, calia reduir el poder de les guerrilles i augmentar el de l'exèrcit. Per tot plegat no és gens estrany que, un cop es va consolidar l'ocupació del territori i van aparèixer les primeres resistències espontànies i descentralitzades, es fessin crides per a la formació d'un «*ejército superior en fuerza al del enemigo, bien instruido y disciplinado*» a Catalunya, tot advertint que «*este no puede sostenerse sin grandes sacrificios de parte de los habitantes que tienen aun la dicha de gozar de libertad*», i que no es pot esperar res «*de las Provincias limítrofes y del paternal gobierno Supremo que nos rige*», ja que disposen de «*escasos recursos*». ³¹ Es tractava de justificar les demandes de diners i d'homes que feia el govern: «*por la obligación que tienen de libertarnos y salvarnos*», és a dir de la sempre problemàtica qüestió de les contribucions i de les quintes. ³²

En el *Discurso de un zeloso patriota* s'insistia a fer una crida per a la formació d'un exèrcit abandonant les guerrilles, ja que:

«de la guerra se ha ido formando insensiblemente un arte complicado y profundo, que

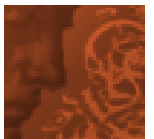
²⁸ *DISCURSO de un zeloso patriota*, pàg.6.

²⁹ *CONVERSESES tingudes...*, ps.3-4. Sobre aquestes *Converses* vegeu M. CANHER, *Literatura popular...*, vol.II-1, ps.559-596.

³⁰ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.4.

³¹ *DISCURSO de un zeloso patriota*, pàg.1.

³² Vegeu Esteban CANALES, «Resistència armada, costos de la guerra i comportaments socials: algunes consideracions», dins Maties REMISA (Coord.), *Guerra Napoleònica a Catalunya (1808-1814)*, Barcelona, 1996; i «Patriotismo y deserción durante la guerra de la Independencia en Cataluña», dins *Revista Portuguesa de História*, vol.XXIII (1987), ps.271-300..

pide grandes conocimientos además del valor que asistía a los primeros combatientes. Y sin aquellos ¿como podrá darse movimientos a grandes masas de hombres en ordenadas, variadas y diferentes direcciones según la localidad del terreno y diversas posiciones del enemigo? ¿Ni como desempeñar la fortificación y defensa de plazas y puestos, y proveer oportunamente a los diferentes ramos de boca y guerra? Todo esto pide mucha instrucción, previsión, profundo examen; y grande actividad en los jefes de los diferentes ramos; y en los respectivos subalternos proporcionadamente. Ha sido necesario por lo mismo formar lo que se llama *ejércitos*, aplicando los hombres en la edad de la *igilidad* y *rubuistez* en este ejercicio.»³³

I per tal de formar aquest *exèrcit* calia recórrer a les quintes malgrat la resistència que provocaven entre la població catalana, ja que el govern: «*tiene una obligación rigurosa de pedir los hombres que juzgue necesarios para formar buenos soldados y ayuntar con ellos aquel [ejército francés]; y de exigir de los ciudadanos quanto sea preciso para su sustento y manutención.*»³⁴ El sistema de quintes per emplenar les places de l'*exèrcit* era presentat com el «*más justo, más expédito, y de menos inconvenientes*».³⁵ Però abans de tirar endavant aquests projectes, l'autor del *Discurso*, plantejava que calia «*cortar de raíz el delito execrable de la escandalosa desertión*», i per aconseguir-ho deia que:

«Debe empezarse por atraer a los que el mal exemplo y la seducción de los perversos ha separado de su deber; y por perseguir hasta el exterminio, y sin dexarles un momento de reposo a aquellos que con sus robos y atrocidades han dado la prueba de un corazón empedernido, insensible ya a los deberes que les impone la sociedad, y que les inculca tanto la sana moral de nuestra santa Religión. Ni hay, ni puede haber ya freno para semejante gente: pero con su escarmiento los demás abrirán los ojos, y se cortará de esta suerte una manía tan peligrosa, que la impunidad ha hecho de cierto modo degenerar en contagio.»³⁶

També a les *Converses* l'Anton es queixava que les Junes no fessin un armament general i perseguissin severament els desertors i els seus encobridors.

34

Però no tots els impresos opten per la formació d'un gran *exèrcit*, des de les pàgines de la *Instrucció popular* s'insisteix en la compatibilitat entre la guerrilla i l'*exèrcit*:

«- ¿Essent assó aixís, que debem fer los Espanyols en la present guerra?
 - Ajudar per quants medis estiguian en nostras mans, ab que sia rebutada la forza, la violència, la crueltat, y la batxilleria del Usurpador.
 - ¿Y es bèn fet que a més dels *exèrcit* se formian guerrillas o partidas de paisans armats que en qualsevol paratge o punt acometian al enemich?
 - Aquest és refors o auxili molt oportú, alabable y digne de una Nació valenta y generosa, qual llibertat ha estat vilment invadida.
 [...]
 - Com pot autorisar a aquest nou medi de derramar sang la religió Catòlica, que en tot inspira benignitat y mansuetut?
 - La religió catòlica que autorisà nostres guerrillas y alardes contra los Serracenos, ab major rahó autorisa a aquest esfor popular contra los Francesos, invasors de pitjor condició, no menos irreligiosos, més enganyosos, inichs, malvats y pèrfidos.»³⁷

³³ *DISCURSO de un zeloso patriota*, ps.3-4.

³⁴ *DISCURSO de un zeloso patriota*, pàg.4.

³⁵ *DISCURSO de un zeloso patriota*, ps.8 i 9.

³⁶ *DISCURSO de un zeloso patriota*, pàg.10.

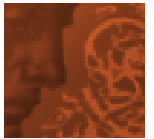
³⁷ *INSTRUCCIÓN popular...*, ps.32-35.

El problema de les contribucions

Però mantenir aquest exèrcit requeria importants contribucions, i aquest fou un altre dels temes de debat en els impresos que comentem. En Jaume manifestava a les *Converses* que si no tenien un exèrcit més nombrós era perquè no tenien diners per mantenir-lo ja que s'havia perdut el control de molts corregiments; però l'Anton li contestava que «*los pobles paguen ara lo mateix que antes sinó més*», i que si alguns pobles es negaven a pagar les contribucions era perquè ja havien pagat de sobres «*ab socorros de racions, y ab dinés que la tropa los fa donà quant pasa per los mateixos pobles*».³⁸ Per solventar aquestes problemes de desconfiança del poble vers les autoritats i l'ús que aquestes feien dels recursos que treien dels pobles, l'Anton demanava que es publicuessin els comptes «*perquè tots los que paguem los poguesem veure [...], y tots sabríem si anem bons o no, vull di si sobra o falta lo diné per pagà la tropa y demás gastos de la guerra, y si podem mantení més o menos exèrcit*», ja que «*lo poble o paga tot, fa de Rey en les Corts y anomena vocals de les Juntas tant Corregimentals com de la superior*», calia també que es coneguessin els ingressos i les despeses.³⁹ Per altra banda, des de les pàgines del *Discurso*, es manifestava que l'exèrcit s'havia de mantenir mitjançant una contribució directa perquè «*es la más justa y conveniente, porque así contribuirán en razón de sus haberes y de las ventajas que les resultan de la sociedad*».⁴⁰

A les *Converses* l'Anton també es queixava del desgavell dels bagatges:

«per quatre o sis duros ques donin al alguasil o soldat y als que cuyden de manarlos de ordre de les Juntas, los deixen tornà a ses cases sens fer la feyna; y un pobre jornalé, traginé o pagès, que no té un quarto per regalà, sinó lo burro, matxo o mula per viure, té de portà la carga, y si li toca la desgracia de havé de haná a bagatge, ja se pot aconsolà de perdre lo animal, perquè quant lo tenen, may més lo deixan tornà a sa casa.»⁴¹

35

També es queixava dels repartiments de bagatges i pagaments que feien les ciutats i viles grans en contra dels pobles de la seva marca: «*no tinguis pó que elles se'n carreguin gayres, la majó part los tatxen a aquestos pobres pobles*», fins el punt que «*molts se desfan dels animals*».⁴² Per tot plegat afirmava que «*les trafiques ques fan en punt de bagatges, son tan groses, que arriban a fe desesperà la gent*», i criticava al vocal de la Junta corregimental perquè «*ficats a les Juntas no veyeu com nosaltres lo que passa, perquè posats a les Ciutats grans, no ohiu los clamors dels pobres y dels pobles petits, que son los que pateixen*».⁴³ També criticava el tema dels allotjaments «*com més va, més atropellats queden los pobles, y més mal socorreguda la tropa. [...]. ¡Quantes desunions venen de aquí entre paisans y soldats, y quinas males resultes causen!*».⁴⁴ I des de les pàgines de la *Instrucción popular* s'insistia en què aquells que

³⁸ *CONVERSESES tingudes...*, ps.5-7.

³⁹ *CONVERSESES tingudes...*, ps.8-9.

⁴⁰ *DISCURSO de un zeloso patriota*, ps.8 i 9.

⁴¹ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.26. Vegeu Josep FONTANA, «Qui va pagar la Guerra del Francès?», dins Josep FONTANA i altres, *La invasió napoleònica...*; i Josep FONTANA i Ramon GARRABOU, *Guerra y Hacienda. La hacienda del gobierno central en los años de la guerra de la independencia*, Alacant, 1986. Un cas concret a i Albert VIRELLA, *Vilanova i la Geltrú durant la invasió francesa*, Vilafranca del Penedès, 1988.

⁴² *CONVERSESES tingudes...*, pàg.27.

⁴³ *CONVERSESES tingudes...*, ps.28-29.

⁴⁴ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.30.

no poguessin participar a la guerra hi contribuïssin econòmicament:

«- Y aquell que no pot pelear ni servir en los exèrcits, ni en las guerrillas, estarà obligat a donar auxilis a la pàtria?

- Exposant y perdent la sua vida los que se presentan en la batalla, ab més rahó déuhen los demás despendrerse per la mateixa causa dels seus caudals, de sas haciendas, de sa comoditat, y dels demás béns temporals; perquè tot és menos que la vida.»⁴⁵

Qui són els patriotes?

La qüestió de l'exèrcit i les dificultats que comportava la seva formació i manteniment, portaven a l'autor del *Discurso* a qüestionar el patriotisme dels catalans i a criticar la indiferència de les autoritats, ja que «*los que nos han gobernado han tenido demasiada contemplación a nuestros errores, preocupaciones y funesto egoísmo, que son los que han ido apagando poco a poco el fuego sagrado del patriotismo.*»⁴⁶ També el pagès Anton a les *Converses* es queixava que l'empenta inicial dels primers anys durant els quals «*tot sovint se feyen quintes, se formaban regiments, salsalben somatens, los pobles se armaban y se mataben ab això molts gavatgs a totes les quatre parts de Catalunya*», havia anat desapareixent: «*tothom està quiet en ses cases, y totes estan plenes de desertors, sens que ningú los digui res*».⁴⁷ Més endavant insistia que abans «*ja les campanes del sometén anaben en l'aire tots los homens dels pobles se'ls tiraben sobre, los de allí y de totes parts*» i que «*tot ere embarasà los camins y carreteres, y ferí rompudes per allí ahont havien de pasà los gavatgs per privarlos el pas*», però que ara tot estava aturat.⁴⁸

Tot plegat havia possibilitat l'ocupació de bona part de Catalunya pels francesos. Des de les pàgines del *Discurso* s'exemplifica aquesta qüestió amb la caiguda de Girona després de vuit mesos de resistència, i es pregunta:

«¿No contuvieron sus heróicos pechos las falanges enemigas más tiempo del suficiente para dar el aumento necesario a nuestro ejército, y para arreglar todo lo conducente a la subsistencia de él? ¿Cómo pues, no acudimos oportunamente al socorro de una plaza que, habiendo puesto la traición en manos del enemigo San Fernando y Barcelona, era el principal baluarte de Cataluña?»⁴⁹

Per superar aquesta situació, fer fora els francesos i recuperar el patriotisme feia una crida als diferents sectors de la societat catalana. Al clergat li demanava que animés el poble a combatre l'enemic i a obeir les ordres de l'autoritat, i a oferir una part de la seva riquesa per a finançar la lluita: «*poner a disposición del gobierno toda la plata y oro de las Iglesias*»; i el mateix es feia des de les pàgines de les *Converses* ressaltant el paper clau que podien jugar els rectors dels pobles per a mobilitzar econòmicament o humanament al poble: «*exortant als avaros a pagà, a pendre tothom les armes a aborri lo govern gavatg, al Malaparte y a tot son llinatge, a ser obedients al nostre govern y a que tots visquesem ab una bona pau y unió.*»⁵⁰ Un clergat que, com mostra el traductor

⁴⁵ *INSTRUCCIÓN popular...*, ps.32-35.

⁴⁶ *DISCURSO de un zeloso patriota*, ps.10-11.

⁴⁷ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.4.

⁴⁸ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.13.

⁴⁹ *DISCURSO de un zeloso patriota*, pàg.11.

⁵⁰ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.43.

de la *Instrucció popular*, ja era conscient que la propaganda religioso-patriòtica havia de ser el primer deure de qualsevol eclesiàstic en les circumstàncies de guerra:

«Iguales y tal vegada de majors efectes veuríam hare puntualment en nostra religiosa Pàtria entre los seus grans apuros, si tots los Eclesiàstichs per escrits y de paraula, en Sermons y en conversacions, no sols declamassen, com és just, contra lo Tirà Napoleón; més procurassem instruir fundamentalment y ab constància al poble y al Exèrcit, presentant-los de aquell los infames projectes baix lo aspecte y judici ab que los mira la Religió.»⁵¹

Però l'autor del *Aviso* demanava també que altres sectors es comprometessin en la lluita contra els francesos. A les autoritats els demanava energia i mà dura perquè «*la impunidad ha abierto siempre la puerta a la desobediencia, y de esta a los delitos el paso es muy rápido*»; a les dones «*bello sexo, compañero y consuelo del hombre*», els demanava que donessin suport als «*beneméritos de la patria*» i «*la aplicación a las tareas de tu sexo*»; als joves als quals acusava d'estar «*fascinados por la ignorancia, y guiados por la seducción de algunos de corrompido corazón*», se'ls demanava que empresin la seva força «*en la defensa de la religión y la patria, en la de vuestros bienes, del honor de vuestras familias, y de la reputación nacional*»; mentre que la principal acusació es dirigia als pares i mares pel seu:

«descuido en la enseñanza de vuestros hijos, y por no haber cuidado de que los Párrocos los instruyesen en la doctrina christiana, que es la que nos enseña nuestros deberes religiosos y cívicos, el santo temor a Dios, el respeto a las autoridades y a los mayores, y que acaso habréis corrompido sus tiernos corazones con malos ejemplos.»⁵²

També l'Anton des de les *Converses* es queixava de la manca de patriotisme, però a diferència de l'anterior imprès, ho focalitzava en les classes més benestants: «*estant la terra ab tan gran de ser dels gavatgs, no puch jo veure a alguns senyors de tots estats, a varios pagesos, y a molts comerciants, com se donen tan bona vida, com si fos en temps de pau*»,⁵³ és a dir, en aquells que amagaven els seus fills perquè no fossin quintats i que intentaven esquivar totes les contribucions possibles, els «*malaeïts avaros, que no tenen més Deu que son diné*».⁵⁴ Tot diferenciant entre el comportament de les classes populars i més pobres «*que treuen més del que no tenen, perquè sinò o tenen o busquen, y com estan corrents de pagos; que no tenint més que un pa, si pasen les tropes los el donen*», dels més «*richs y apotentats*» que miren de contribuir el menys possible a la pàtria en la lluita contra els francesos i que «*estan tot lo dia asentats per les botigues, parlant de notícies y tal vegada murmurant de aquesta providència del govern*».⁵⁵ Finalment recordava que l'obligació de salvar la pàtria era de tots:

«Tots tenim aquestes obligacions, y tots havem de treballà igualment per salvar-la, tanta obligació y té lo pobre com lo rich, lo menestral com lo Cavallé, lo Frare com lo Capellà, lo home com la dona, perquè res tenim que no sigui de la Pàtria, y tot quant tenim després de Déu o devem a la Pàtria.»⁵⁶

A favor i en contra de la Constitució

⁵¹ *INSTRUCCIÓN popular...*, pàg.8.

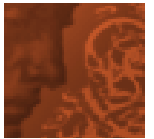
⁵² *DISCURSO de un zeloso patriota*, ps.12-13.

⁵³ *CONVERSESES tingudes...*, ps.35-36.

⁵⁴ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.38.

⁵⁵ *CONVERSESES tingudes...*, ps.39-40.

⁵⁶ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.43.

Com ja hem dit, per dessota de la lluita contra l'enemic comú que era l'exèrcit francès, es produïa la lluita entre liberals i absolutistes. Un enfrontament que es concretava en el debat sobre la tasca de les Corts de Cadis i la Constitució de 1812. A través dels impresos consultats hem pogut apreciar dins el bàndol dels patriotes tres posicions: els absolutistes, que ataquen tant les Corts com la Constitució i que abonen per un retorn a l'Antic Règim, ja que per a ells la lluita contra els francesos és la lluita contra el liberalisme; els reformadors, que defensen la tasca de les Corts i la Constitució, però que no estan disposats a renunciar al predomini de la religió i de l'Església en la societat espanyola i que intenten combinar aspectes del liberalisme i de l'Antic règim; i els constitucionals que, a més de defensar la tasca de les Corts i la Constitució, abonen per un canvi total del sistema polític i la instauració d'un règim parlamentari. Per aquests darrers la lluita contra els francesos no significa la lluita contra els seus principis.

Dins dels absolutistes, trobem el *Aviso al público*, en el qual s'intenta desprestigiar la tasca de les Corts, argumentant que si bé el poble va decidir de formar un govern «*que reuniendo las voluntades de todos, defienda nuestra religión y a nuestro amado Fernando*», les Corts de Cadis no havien respectat el mandat del poble ja que «*no es la opinión pública la que anuncia, sino la suya propia*».⁵⁷ També es criticava que els diputats discutissin sobre «*el arreglo de las provincias*», quan la majoria estaven sota domini francès i no es preocupessin de fer fora els francesos, i es preguntava: «*¿urge más el arreglo de Provincias que no tenemos, el hacer leyes sin tener pueblos a quienes dárselas, amueblar la casa antes de levantarla, que tratar de los medios de arrojar a los franceses?*»⁵⁸ Aquest escrit, redactat sense cap mena de dubte per un religiós, feia especial incidència en els atacs que rebia l'Església mercès a la llibertat d'impresma que permetia que es publicuessin uns impresos «*contra la religión y sus ministros, declarándolos una guerra cruel, atacando sus propiedades, condenando el culto exterior, impugnando los abusos de las disciplina*»;⁵⁹ i en la crítica dels que difonien aquestes idees, uns «*filósofos presumidos*», que no eren res més que servidors dels francesos: «*Predicar las máximas de los franceses es querer que lo seamos; es querer que seamos sino esclavos de Napoleón a lo menos esclavos de sus máximas*», per això es preguntava: «*¿No veis que si adoptamos vuestras máximas son inútiles nuestros sacrificios? ¿A que matarnos para hacer lo que hacen los franceses? ¿No es menos costoso el admitirlos?*»⁶⁰ Segons l'autor del *Aviso al público*, els constitucionals no es mereixien el títol de patriotes, o en tot cas aquest era equiparable als patriotes de París, els jacobins: «*Gritad que los españoles somos bárbaros, y que merecemos arrastrar cadenas, pero permitidnos el desahogo de decir que los que se dicen patriotas (es claro el sentido en que se toma esta voz) quieren romper las cadenas de la Iglesia, y acabar con el trono y el santuario.*»⁶¹

En la mateixa línia podríem situar la *Instrucció popular* que, tot i que sense mostrar-se totalment oposada a la Constitució recentment aprovada, es decantava clarament cap el bàndol absolutista en centrar la guerra contra el francès en l'aspecte religiós. En aquest cas, l'autor de la *Instrucció popular* es troba força incòmode davant de la Constitució, tot i ser resultat d'un pacte entre absolutistes i liberals, i per això

⁵⁷ AVISO al público..., ps.1-2.

⁵⁸ AVISO al público..., pàg.3.

⁵⁹ AVISO al público..., pàg.4.

⁶⁰ AVISO al público..., pàg.5.

⁶¹ AVISO al público..., pàg.6.

insisteix en la necessitat de reformar-la:

«- ¿No aspiram també per aquest medi a conservar la nostra llibertat?

- Sí

- Explicam en que consisteix aquesta llibertat

- Nostra amada llibertat consisteix lo primer en conservar inviolablement al sagrat depòsit de nostra religió; lo segon en no ser esclaus, ni súbdits de aquest pèrfido usurpador; lo tercer en mantenir nostra Constitució, nostra sabia legislació y nostres venerables costums.

- ¿Pues que no necesitan de reforma nostra Constitució, y alguna de nostras antigas prácticas?

La necessitan, tal vegade major de lo que comunament se creu; no perquè sia poch sàbia la nostra Constitució, ni perniciosos los costums, o prácticas nacionals; sinò perquè esta variació la han vingut a fer en cert modo necessària la successió mateixa dels sigles, y las relacions amb los altres pobles.

- Se digué que venian los Francesos a fer aquesta reforma.

- De assó ells se jactaban. Más ni als francesos los toca ser mestres de España; ni España ha necessitat jamai pidolar de ells reforma, ni doctrina (La Constitució de la Monarquia Española está plena de innumerables sabis documents fundamentals, bastants per arreglar a qualsevol menos política; conforme se llegeix en la nostra Constitució del any 1812 en Càdiz).

[...].

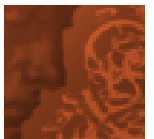
- ¿No es Sàbia la nova Constitució que donà ell a España desde Bayona?

- Miserable Constitució!, fruit del atreviment y de la necedat, intriduida egañosament, sens consentiment ni consulta de la Nació.

[...]

- He oit grans alabansas de aquesta Constitució a alguns Espanyols.

- Aixís com hi ha Españols corruptuts per los francesos, hi ha també qui són ciegos, y engañats. Uns y altres pertañen al número de nostres enemichs.»⁶²

La defensa de la religió i de la pàtria són indestriables, segons la *Instrucció popular*, ja que els francesos són enemics de la fe cristiana i de la pàtria espanyola alhora. Per aquest motiu els guerrillers patriotes no s'han de moure per: «*Lo esperit de venjansa, sinò lo de la Santa Religió, Nació, y Pàtria ha de dirigir al verdader Espanyol en todas las suas Batallas*».⁶³ Per tant, aquells que morissin en defensa de la religió i de la pàtria tindrien el cel guanyat: «*La mort, la qual de si es trista com pena que és del pecat, se fa suau, y fins també gloriosa quan se sofreix en defensa de la Religió, del Rey, y de la Pàtria.*»⁶⁴

La ideologia que traspua aquesta propaganda absolutista és el resultat de l'adaptació, la sacralització i la simplificació de la ideologia contrarevolucionària sorgida durant el darrer terç del segle XVIII per fer front a la Il·lustració i la revolució. Una tasca iniciada durant la Guerra Gran per Agustín Barruel i Lorenzo de Hervás, i continuada durant la guerra del Francès per Rafael de Velez, i Francisco Alvarado.⁶⁵ Una ideologia caracteritzada per una visió teològica de la vida, en la qual predomina una idea pessimista

⁶² *INSTRUCCIÓN popular...*, ps.24-25.

⁶³ *INSTRUCCIÓN popular...*, pàg.60.

⁶⁴ *INSTRUCCIÓN popular...*, pàg.43.

⁶⁵ Rafael de VELEZ, *Preservativo contra la irreligión, o los planes de la Filosofía contra le Religión y el Estado, realizados por la Francia para subyugar la Europa*, Barcelona, Brusi, 1813 [Cádiz, 1812]; Francisco ALVARADO, *Cartas críticas que escribió el Rmo. Padre Maestro Fr. Francisco Alvarado del orden de los predicadores, o sea Filósofo Rancio*, 6 vol., Madrid, Imprenta de Aguado, 1825.

de la humanitat i el providencialisme històric en què estan representats tant el bé (Déu i l'Església), com el mal (maçoneria, jansenisme, il·lustració, liberalisme, etc.); i que nega qualsevol autonomia humana o social. Tot plegat aconseguirà una formulació institucional amb la *Instrucción Pastoral de los Ilustrísimos Señores Obispos de Lérida, Tortosa, Barcelona, Urgel, Teruel y Pamplona. Al clero y pueblo de sus diócesis* de l'any 1813.⁶⁶ Aquesta serà la línia ideològica de la contrarevolució al llarg de la primera meitat del segle XIX.⁶⁷

Pel que fa als reformadors, tenim les *Converses* on es defensava la tasca dels diputats a Corts: «*les Corts de hara han fet dos coses molt bones que son, donà els medis per salvà la espanya y lo sabe'ls executà*», així com la Constitució que havien elaborat:

«de desensà que Espanya és Espanya no se havie feta una cosa més gran y bona per tota la Nació com la Constitució. Tu ves hallí ahont vulguis de Catalunya, que en sentiràs a parlà ab mil alabanses, y veuràs que los pobles no tenen boca per alabarla ni espera, perquè se cumpliesqui luego y se posi corrent.»⁶⁸

Però aquesta defensa no anava acompanyada d'una clara opció pel canvi polític, sinó que amb motiu de l'elecció de nous diputats a Corts, s'insistia en la importància d'elegir un bons diputats perquè seran els que «*han de fé cumplí la Constitució*», tot començant per les eleccions parroquials, però es remarcava la necessitat d'elegir «*catòlics de tota prova*» que defensin l'Església catòlica i la religió:

«que se conservi entre nosaltres la més pura, nostra Santa Religió Catòlica Apostòlica Romana; que no entrin may en nostra terra jueus, ni siguin admeses les males sectes; que les malaïdes màximes franceses, siguin ben perseguides, com també perseguides los que volen tanta llibertat de costums, y los que procuren introduhí escrits mals y perjudicials a nostra Santa Religió; que al contrari, siguin protegits los eclesiàstichs, y tot lo demás clero de nostra Santa Iglesia, perquè may nons falti la ensenyanza de la doctrina christiana, ni la explicació dels sants evangelis, perquè nostres iglésies estiguin ben servides en les grans festes, que en elles per alabà a Deu y consol dels christians se celebren, y per últim perquè en totes parts de Espanya y haigi promotós y defensós de nostra santa fe y perseguidós de les heretgies.»⁶⁹

40

Malgrat ser declaradament absolutistes en aquesta qüestió, els dos personatges d'aquestes *Converses* no qüestionen en cap cas ni l'elecció democràtica dels diputats ni la mateixa Constitució, ben al contrari la defensaven, i col·locaven aquestes Corts molt per sobre de les tradicionals: «*que diferència no y ha entre les Corts de que havíem sentit a parlà a nostres pares, ab les de hara. En aquestes si jo y hagués de entrà me tremolarien les copes dels gonolls, pensan que jo tinch de donà vot y proposà sobre les coses més grans de nostra Santa Religió Catòlica Apostòlica Romana*».⁷⁰

Dins els impresos clarament constitucionals cal destacar el *Catecisme polítich*, una explicació dialogada de la Constitució de Cadis per tal de donar-la a conèixer de forma entenedora a la població. En aquest document s'assenyala la importància d'una

⁶⁶ 4 vol., Imprenta Guasp, Mallorca, 1813-1814 [el document està datat a Palma de Mallorca el 12 de desembre de 1812]. Vegeu Lluís ROURA, «El pensament anti-filosòfic i contra-revolucionari de la jerarquia eclesiàstica espanyola», dins *Trienio. Ilustración y Liberalismo*, núm.3 (1984), ps.57-76.

⁶⁷ Vegeu Javier HERRERO, *Los orígenes del pensamiento reaccionario español*, Madrid, 1988, ps.259-402.

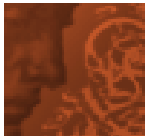
⁶⁸ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.46.

⁶⁹ *CONVERSESES tingudes...*, ps.48-49.

⁷⁰ *CONVERSESES tingudes...*, pàg.48.

Constitució on s'hi recullen «*las leyes fundamentales o políticas de una nación, que estableixen la forma de govern, y señalan las condiciones ab que deuen manar y altres obehir*», i es destaca que l'espanyola de 1812 ha estat resultat de la voluntat comuna dels espanyols, ja que ha estat elaborada pels «*representants o diputats de todas las provincias de Espanya, compresos los Americanos*». ⁷¹ Per altra banda s'insisteix en el fet que la Constitució de Cadis no és una invenció nova o una còpia dels francesos, sinó que «*la Constitució no és més que una reunió de nostras antiguas leyes ordenada ab método, claredat y sencillés perquè puguia tothom saber quina es la ley constitutiva de la Monarquia*». ⁷² Finalment, un dels aspectes més destacats del *Catecisme polítich* i de la propaganda constitucional durant la Guerra del Francès és el de la igualtat jurídica: «*igualmente serà castigat lo rich quel pobre, lo noble quel plebeo; putx la ley és la mateixa per tots, y tots tenen uns mateixos drets y obligacions*» i la proporcionalitat contributiva: «*las contribuciones se repartiran entre tots los Espanyols ab proporció a sas facultats, sens excepció ni privilegi*». ⁷³ Per als constitucionals la lluita contra els francesos era una lluita per la independència nacional però en cap cas contra les idees de la seva revolució. Els constitucionals abonaven el canvi polític aprofitant la situació de crisi de l'Antic règim agreujada per la invasió francesa.

Aquesta ideologia liberal té els seus fonaments en diversos moviments intel·lectuals: la Il·lustració, el pensament polític anglès del XVII (John Locke) o l'econòmic del XVIII (Adam Smith i David Ricardo), les aportacions de Benjamin Constant, de Jeremías Bentham i James Mill i el seu utilitarisme. Però, sovint, el liberalisme es debatrà entre el trencament brusc o suau amb la ideologia absolutista i providencialista, com mostra la pervivència del fet religiós. Una ideologia caracteritzada per l'autonomia de tot l'humà respecte del diví, i una confiança il·limitada en la raó com a guia de l'actuació personal, política i social. En aquest pensament l'origen de la societat no està en el providencialisme, sinó en el pacte social que assegura als individus que la formen la seguretat, la propietat i la llibertat. Fruit d'aquest pensament la sobirania deixa d'estar a mans d'un rei o d'una dinastia i torna a la nació (que cal no confondre amb el poble), tot i que aquesta pugui delegar-la en un rei (monarquia parlamentària), i els principals drets que l'estat, producte del pacte social, ha de defensar són els de la seguretat, la propietat, que esdevindrà l'eix vertebrador del liberalisme, i la llibertat. ⁷⁴ La Constitució de 1812 esdevindrà durant aquest primer terç del segle XIX la bandera que unirà les diverses corrents del liberalisme, i en el pal de paller del liberalisme en el seu enfrontament amb l'absolutisme. ⁷⁵

Conclusió

Aquest breu repàs a la propaganda política difosa mitjançant diversos tipus de l'anomenada literatura popular durant la Guerra del Francès ens ha permès d'aproximar-nos a la complexitat d'aquest període. Els impresos que hem analitzat, tot i la seva

⁷¹ *CATECISME polítich...*, ps.3-4.

⁷² *CATECISME polítich...*, pàg.6.

⁷³ *CATECISME polítich...*, ps.12 i 89.

⁷⁴ Vegeu José Luis ABELLAN, *Historia crítica del pensamiento español. IV. Liberalismo y romanticismo (1808.1874)*, Madrid, 1984; i Ramon ARNABAT, «La divulgación popular de la cultura liberal durante el Trienio (Cataluña, 1820-1823)», dins *Trienio, Ilustración y Liberalismo*, núm.41 (2003), ps.55-83.

⁷⁵ Joaquín VARELA, «La Constitución de Cádiz y el liberalismo español del siglo XIX», dins *Revista de las Cortes Generales*, núm.10 (1987), ps.27-109; José CANO (ed.), *Materiales para el estudio de la Constitución de 1812*, Madrid, 1989; Manuel MARTÍNEZ SOSPEDRA, *La Constitución de 1812 y el primer liberalismo español*, València 1978; i Xavier ARBÓS, *La idea de nació en el primer constitucionalisme espanyols*, Barcelona, 1986.

diversitat formal, ens mostren un desig comú de fer fora els francesos, però també divergències importants pel que fa a les formes d'organització i lluita per aconseguir-ho. Hem trobat tres temes claus que acostumen a sortir en aquest tipus de documents al voltant de la «forma» d'organitzar-se i lluitar contra els francesos: les Junes, les Guerrilles i els Subministraments, tots tres directament relacionats amb una qüestió central: la participació del poble, davant la qual hi ha dues posicions clares, afavorir-la d'una banda o retallar-la i controlar-la de l'altra. També hem trobat divergències entre el missatge més polític dels dirigents, i les preocupacions més socio-econòmiques del poble. Els impresos també ens mostren l'aferrissada lluita política entre partidaris i contraris a la Constitució de 1812 com a model polític i social de futur, o el que és el mateix entre liberals i absolutistes. Una lluita que esdevindrà l'eix de la política catalana i espanyola de la primera meitat del segle XIX.